

KÖROĞLU DESTANI'NIN BATI KOLLARI ÜZERİNDE ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Nesrin FEYZİOĞLU

Özet: Halk anlatıları ortak yaşanmışlığı, ortak hafızayı, toplumun acılarını, hayat tarzını, zevklerini, değerlerini aktarırken ayı zamanda çeşitli dönemlere dair tip, model, algı ve davranış kalıplarını, birey ve topluluk açısından söz konusu olan sosyal süreçleri sunarlar. Anlatılarla birlikte kültürel kodlar, algılar ve kabuller kültürel dil aracılığı ile taşınır, yaşar. Ancak sözlü gelenekle taşınan ilk dönem anlatıların dili, ortak iletişim aracı olma ve taşıma fonksiyonlarından daha farklı işlevlerle de karşımıza çıkar. Özellikle büyüsel (mitik) düzlemde vücut bulan, algılanan mit metinleri, masal, destan ve efsanelerde dil, yoğun sembolik ifadelerle örülüdür. Tüm bu gerekçelerle Türk kültürünün önemli metinlerinden biri olan Köroğlu Destanı'nın Batı kollarına ait anlatımları esas alarak "Eleştirel Söylem Çözümlemesi" yöntemi ile çözümlemek, gönderilenlerini görmek istedik.

İncelememize konu olan Köroğlu Destanı, Türk kültür hayatı içerisinde, en eski mitik parçalarla birleşmiş, kültürel dinamikler, sosyal yaşantı, algı ve kavrayışlar ile iç içe girmiş, bütünleşmiş bir anlatıdır. Destanın yaygınlığı, onu cazip kılan şey, öncelikle içinde barındırdığı kültürel kodlar ve kabuller sebebiyledir. Köroğlu Destanı'nın özellikle Batı kollarını, "yerleşik hayatın şekillendirdiği hak ve adalet kavramlarının, kültürümüzde yerleşik hayata geçişle görülen sınıf kavramının, sınıfsal çatışmanın ilk tezahürleri ve atlı-bozkır kültürünün yerleşik kültür karşısındaki duruşunun bir tür tezahürü ve karşılayış biçimi"nin hikâyesi şeklinde değerlendirmek mümkün olacaktır.

Anahtar kelimeler: Köroğlu Destanı, sosyal tip, Göstergibilim, simge, Folklor, ideoloji.

A Critical Discourse Analysis on the Western Variations of Köroğlu Epic

Abstract: Folk tales are the products of shared memory and life of a society. They depict the common sorrows, life styles, and happiness of the societies. They also analyze the stereotypes, role modals, cultural codes, traditions, perceptions and concessions through their narrations. However, the language has some roles other than having a role common for communication. The language is full of allegoric concept especially in those texts such as, myths, epics and legends. So we wanted to analyze and explain Köroğlu epic, one of the most important texts of Turkish culture, by means of semiology.

As the epic is very common with its cultural codes and concessions, the basically the western variations of Köroğlu epic western variations can be evaluated as 'an occurrence of the values such as fair and justice that is brought by the settled life style'.

The basic reason behind the popularity of the epics is that it carries the cultural codes, traditions and acceptance of the societies. In that respect, Köroğlu epic analyzes not only the western variations, justice and loyalty which are shaped

through the settled life style but also class consciousness and conflicts which are observed as a result of the settled life style of our culture.

Key words: Köroğlu epic, socialtype, semiology, symbol, folklore, ideology.

Giriş

Milletlerin kabile hayatından, millet olmaya varış süreçlerinin tüm kültürel, sosyal içeriğinin çeşitli şekillerde edebiyat katına taşınıp ifadesini bulduğu destanlar, milletlerin sözlü ve yazılı edebiyatlarının ilk olgun ve önemli eserleridir.

İnsanlık tarihi içerisinde karşılaştırmalı ve sistematik edebiyat araştırmaları çerçevesinde kültürel kodların çok değişik semboller altında tezahür ettiğini ve yaşadığını gösteren çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, halk anlatılarından biri olan ve çeşitli yönleri ile ilk dönem destanlarımızdan ayrılan Köroğlu Destanı'nı sembolik dil öğeleri açısından değerlendirmek, göstergebilimden istifade etmek sureti ile dilin sembolik işlevinin dstandaki kullanım şekilleri üzerinde bir tahlil denemesi yapmaktır. Anlatının göstergeleri epik bir metin olmaktan ziyade sosyal ve nispeten ideolojik bir metin olarak değerlendirileceği için "Eleştirel Söylem Çözümlemesi" yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Makalenin giriş kısmında Köroğlu destanının Türk kültür hayatı içindeki yaygınlığına işaret edilerek, kolları ve anlatı ile ilgili tür sorununa değinilmek suretiyle, destan kahramanı, hikâye kahramanı, hatta masal kahramanı ve âşık Köroğlu ile ilgili tespitlere yer verilecektir. İnceleme için Boratav'ın Köroğlu'nun Anadolu (Batı) kollarına yer verip incelediği eseri seçilmiştir. Çalışmada ana metne eleştirel söylem çözümlemesi metodu çerçevesinde yer verilecektir.

Son zamanlarda sadece dil araştırmaları ile sınırlı kalmayan söylem çözümlemesi dilin ve sanatın hemen bütün dalları üzerinde yapılan araştırmalarla birlikte edebî anlatılarda da etkin biçimde kullanılmaya başlamıştır.

Bugün hâlâ Köroğlu anlatıları ile ilgili bir tür sorunu yaşanmaktadır. Çok sayıda bilim insanı konu ile ilgili çeşitli görüşler öne sürmüş, destan kahramanı, hikâye kahramanı, hatta masal kahramanı, sosyal haydut ve âşık Köroğlu ile ilgili yorumlar yapmıştır¹.

¹ Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları İstanbul, 1988; Akdağ, Mustafa. *Celâli İsyancıları, 1550-1603*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963; Çetin, İsmet, *Köroğlu Hikâyelerinde Âşık Tipi ve Fonksiyonları, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal

1. Destanın Kolları ve Yaygınlığı

Çekirdek etrafında birbirinden farklı ideal, tip ve olgunun şekillenmesi, anlatının çehresinin yer yer değişmesi, anlatıldığı sosyal zemin ve ihtiyaçlara göre şekillenmesi, Köroğlu anlatısına diğer destanlarımızdan ayrı bir yaygınlık kazandırmıştır.

Dursun Yıldırım,

Köroğlu Destanı'nın, uzun asırlar ötesinden günümüze ulaşan ve hâlâ anlatım geleneği içindeki yerini muhafaza eden, sevilen ünlü bir destanımız olduğunu, hemen bütün Türk dünyasında ve Türklerle uzun asırlar beraber yaşamış milletlerin hayatında derin akisler bırakmış olan Köroğlu Destanı'nın, kültürümüzün müşterekliliği açısından bakıldığında destanî bir eser olmasının yanı sıra maziye taşıyan abidevî bir kıymete de sahip bulunduğunu, bugün bile, anlatıldığı ve dinlendiği coğrafi alanın vüs'ati dikkate alınınca, Türkler arasında kültür bütünlüğünü koruma bakımından gördüğü işin ehemmiyetinin daha iyi anlaşılacağını (Yıldırım, 1983, s.103) vurgular.

Türk destanları zaman, konu, tema, şekil, motif ve yayılma alanları dikkate alınarak değerlendirildiğinde üç Türk destanının yüzyılların ötesinden kollar ve daireler halinde muhtelif devirlerin olay ve kahramanlarını da içine alarak

---

Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998; Çetin, İsmet; Türk Destanları ve Köroğlu Milli Folklor, Ankara 1998, cilt 5, s. 39, ss. 46-52, 261; Hobsbawm, Eric. *Haydutlar*. Çev. Fatma Taşkent. İstanbul: Logos Yayıncılık, 1990; Çobanoğlu, Özkul, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003; Ekici, Metin, *Türk Dünyasında Köroğlu*, Akçağ Yay. 2004; Sakaoğlu, Saim; Alptekin, Ali Berat, *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.; Bayat, Fuzuli; *Köroğlu-Şamandan Âşık, Alptan Erene*, Ankara, 2003; Alptekin Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara, 1997; A. Berat Alptekin, Köroğlu Hikâyeleri Malatya'da Bilinmekte midir? *İnönü Üniv. III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu/Tebliğler*, İstanbul 1989, ss. 42-46/ Köroğlu Hikâyesi'nin Demircioğlu Erzurum Kolu, Erciyes, 12 (241), Eylül 1989, ss. 11-14; Reichl, Karl; *Türk Boylarının Destanları*, Çev. Metin Ekici, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002; Özkan, İsa, Köroğlu Destanı'nda Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili, *Türk Dili Dergisi*, 549, Eylül 1997; Öztelli, Cahit, *Köroğlu Dadaloğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982; Receptoğlu, Altay Suroy; Makedonya'da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler, *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998; Ali Yakıcı, Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri, *Milli Folklor* 2007, Yıl 19, s. 76, ss. 112-123; Arslan, Mustafa; *Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, İzmir, Ege Üniv. S.B.E., 1997 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)..vd.

zamanımıza kadar ulaştığına ve Türk boylarının sözlü edebiyatlarında esaslı roller oynadığına tanık oluyoruz. Epostan farklı olarak “epope” şeklinde adlandırılan bu büyük eserler dünya edebiyatında pek fazla değildir.

İlyada ve Odessa, Şehname gibi sayılı destanlar epope seviyesine ulaşmış eserlerdir.

Türk edebiyatında ise Oğuz Kağan, Köroğlu kolları ve Manas’ın bu özelliğe sahip ve hatta hacim, motif ve olay yoğunluğu bakımından söz konusu destanlardan daha zengin olduğunu görüyoruz (Özkan, 1997, ss. 223-224).

Yapılan araştırmalara göre Köroğlu anlatısının Orta Asya kolları daha ziyade epik karakterli metinler olup, Köroğlu daha çok alp tipi, at ise neredeyse bir destan kişisi olarak daha çok mitolojik bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatının Orta Asya kollarının şekillenmesinde mitik unsurlar ve epik karakter etkindir.

1.1. Destanın Batı (Anadolu) Kolları

Köroğlu Destanı’nın Batı (Anadolu, Balkanlar ve Kırım, Kafkas ötesi) rivayetleri ile Doğu/Türkistan (Uygur, Türkmen, Özbek, Tacik, Kazak ve Karakalpak) olmak üzere iki ana rivayeti ve bu rivayetler etrafında teşekkül eden yüzü aşkın kolu bulunmaktadır (Yıldırım, 1983, ss. 103-114; Türkmen,1983, ss. 83-90; Özkan,1997, ss. 223-233).

Destan anlatıcılarına dayanarak Köroğlu Destanı’nın 366, 700 veya 777 kolunun olduğunu rivayet edildiğini söyleyen (Boratav, 1946, s.28) Boratav’ın kendisi de Köroğlu’nun bütün rivayetlerini, mühim taraflarını almak ve teferruatından mümkün olduğu kadar kaçınmak suretiyle hülasa ettiği çalışmasında destanın Batı kollarını anlatarak rivayetleri mukayese etmiştir (Boratav, 1931, s. 13).

Destanın Anadolu sahasından 15 kolu derlenmiştir (Kaplan, Akalın, Bali, 1973 III). Söz konusu kollardan bazıları daha önce bazı araştırmacılar ve âşıklar tarafından derlenip yayımlanmıştır (Kaftancıoğlu, 1979, s. 336).

Anadolu kolları ile ilgili olarak Hüseyin Beyaz’ın *Köroğlu Antep Rivayeti* (1986), Sevgi Koçak’ın, *Köroğlu’nun Erzincan Varyantı* (1992), Hacı Ali Özturan’ın *Maraş Ağzı Köroğlu* (2009), M. H. Tehmasıb’ın *Köroğlu* (1975) çalışmaları gibi çok sayıda çalışma mevcuttur.

2. Köroğlu Tipi ve Anlatının Türü

Köroğlu’nun “diğer Türk destanlarına göre pek çok problemi içinde saklayan” (Özkan, 1997, s. 225) epope seviyesine ulaşmış bir destan (Özkan, 1997, s. 224) olduğunu belirten Özkan, Köroğlu Destanı’nın Türkistan rivayetlerinde kahramanın ve atının karanlık bir yerde doğuşu ve olağanüstü özellikler kazanması motifinin saklı tutulduğunu, Batı rivayetlerinde ise sadece atıyla

ilgili motiflerin muhafaza edildiğini, destanın ana çatısında en eski tabakayı teşkil eden bu iki motifin mitolojik devrin izlerini taşıdığını, Anadolu ve Azerbaycan rivayetlerindeki Köroğlu adının gözlere mil çekme motifinden kaynaklandığını, aslında bunun âşıklerce kahramanın unvanının makul bir izahından başka bir şey olmadığını, ayrıca bazı Batı rivayetlerinin sözlü dolaşım sırasında Doğu (Orta Asya) rivayetlerine de karıştığını, ancak destanda kahraman ve atıyla ilgili olay ve motiflerin Orta Asya kaynaklı olduğunu, dolayısıyla Köroğlu destanının Orta ve Yeni Çağ'ın kahramanlarıyla zenginleşmekle beraber, teşekkülü bakımından İslâmiyet'in Türklerce kabul edildiği dönemlerden önceye gittiğini belirtmektedir (Özkan, 1997, s. 233).

Sözlü anlatılarda ve yazılı halk edebiyatında farklı Köroğlu tipleriyle karşılaşılmaktadır. Bu tiplerin başında “destan kahramanı” olan Köroğlu gelmektedir. Diğerleri ise; “hikâye kahramanı” ve “masal kahramanı” olarak görülen Köroğlu tipleridir. Bunlara ek olarak da “ozan tipi”ni oluşturan “Âşık Köroğlu” yer almaktadır ki; destan, hikâye ve masal kahramanı olan Köroğlu tiplerinin de önemli özelliklerinin başında âşık oluşları, ifade edecekleri konuları şiirle anlatmalarını gelmektedir (Yakıcı, 2007, s. 113).

Çetin, Köroğlu hikâyelerinde âşık tipini ve bu tipin fonksiyonlarını ele aldığı yazısında, Köroğlu'nun bazen destan, bazen hikâye, bazen masal, bazen destanî hikâye olarak isimlendirildiğini, yazılı ve sözlü kaynaklardan, başka edebi ürünlerle de beslenerek günümüze kadar ulaşan bir klâsik olduğunu, eski dönemlerde destan formunda olan Köroğlu'nun Türkiye sahasında hangi isimle isimlendirilmiş olursa olsun halk hikâyeciliği geleneği içinde benimsenip kahramanlık konulu bir hikâye olarak anıldığını belirtmektedir (Çetin, 1998, s. 353).

Sakaoğlu, Âşık Köroğlu'nu, “Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran seferi ile ilgili olarak söylediği iki şiirinden hareketle onun 1585 yılında hayatta olduğu ve bu sefere katıldığı görüşüne varmaktayız. Bir ordu şairi olan Köroğlu, Evliya Çelebi'ye göre bir çöğür şairidir” (Sakaoğlu, 2006, s. 29) cümleleriyle tanıtmaktadır.

Köroğlu'nun tarihsel bir dönemde yaşadığına dair görüşler de ileri sürülmekte ve çeşitli tezler ortaya konmaktadır. Bu tezler içerisinde en yaygın olarak bilineni Köroğlu'nun bir Celâli isyancısı olduğu görüşüdür. Bu görüş, ilk olarak Köroğlu'nu Celali isyanlarıyla ilişkilendirerek tarihî bir zemine taşıyan Pertev Naili Boratav tarafından ileri sürülür (Boratav, 1931, s. 99). Bir diğer araştırmacı Mustafa Akdağ, *Celâli İsyancıları 1550-1653* adlı çalışmasında tarihî belgelerden hareketle 1580'lerde Bolu ve Gerede civarında yaşayan 200 kişilik bir grupla soygunculuk yapan ve Köroğlu efsanesinin kahramanı olduğunu ileri sürdüğü Ruşen Köroğlu'nun varlığından söz etmektedir (Akdağ, 1963, s. 122). Ancak birçok varyantta Köroğlu'na ait delikli demirin çıkması sebebi ile mertliğin

bozulmasından hüznlenerek artık dünyanın kendisi için anlamının kalmadığını ve ölmek istediğine dair bir söylemin varlığının eşkıya tipi ile açıklanamayacağı kanaatini taşıyoruz.

Batı versiyonu içinde değerlendirilen Türkiye ve Balkanlardaki kimi anlatılarda, Köroğlu'nun bir masal kahramanı olarak yer aldığı da görülmekte, anlatı içeriklerinin bazen nakil sürecinde başka bir tür içinde şekillenerek varlık gösterdiklerine de tanık olunmaktadır. Buna örnek olarak Türk sözlü kültür ürünleri içinde önemli bir yere sahip olan ve Oğuzname'nin bir parçası olan Dede Korkut Hikâyelerinden, yazılı varyantta biçim ve içerik olarak halk hikâyesi özellikleri gösteren *Kampüre Beyoğlu BamsıBeyrek*, *Basat'ınTepegöz'ü Öldürmesi*, *Duha Kocaoğlu Deli Dumrul* metinlerinin XX. yüzyıla geldiğimizde *Bey Böyrek ve Akkavak Kızı Hikâyesi*'ne veya *Tepegöz ve Deli Dumrul* masallarına dönüştüğü tespit edilmiştir (Oğuz, 2000, s. 53).

Seyidoğlu, “Bir varmış bir yokmuş, zamanın birinde bir Köroğlu varmış” (Seyidoğlu 1999, s. 242) biçiminde başlayan ve Köroğlu çevresinde anlatılan masalların sayısının az olmadığını ifade etmektedir.

Köroğlu'nun Balkanlarda, özellikle de Makedonya ve Kosova Türkleri arasında anlatılan birçok masal ve efsanenin kahramanı olduğu belirtilmektedir (Recepoğlu, 1998, s. 212).

Ago, efsanevi kahraman Köroğlu çevresinde masallar oluştuğunu, Köroğlu Masalı'nın Makedonya Türk halkının masalları arasında ilk sırayı tuttuğunu, popüler bir masal olan Köroğlu'nun Türk halkının kopmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (Ago, 1998, s. 260).

Bir destan, masal tipi, isyancı ve âşık olduğunu öne süren araştırmacıların yanında onun daha çok bir hikâye kahramanı olduğunu kabul eden araştırmacılar da mevcuttur. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

Köroğlu'nun geniş bir coğrafi mekânda Türkistan'dan Balkanlara kadar birçok Türk boy ve grubunda, bunlara ilave olarak Türklerle ilişki hâlinde olan öteki milletlerde yaşayan bir Türk destan kahramanı olduğunu vurgulayan Oğuz, bir destan kahramanı olduğu için halkbilim metodolojisi içinde Köroğlu'na, tarihte yaşamış biri olarak bakılmasının ihtiyatla karşılanması gerektiğini belirtmekte ve bu konuda şu görüşe yer vermektedir:

Köroğlu anlatmalarına vücut veren bir tarihi prototip olsa bile, yüzlerce yıl içinde boydan boya, nesilden nesile sözlü gelenek ortamında anlatılarak taşınan Köroğlu'nun yaşadığı ortamların ihtiyacı ile şekillenen bir kahramana dönüştüğünü kabul etmek gerekir.

Çünkü folklor mahsullerinin yaşaması buna bağlıdır. Halk arasında fonksiyonel olmayan, anlatıldığı coğrafya ile bütünleşmeyen bir folklor ürününün yaşaması, gelişmesi ve gelecek nesillere aktarılması mümkün

değildir. Hâl böyle olunca, Türk dünyasında anlatılan Köroğlu destan veya hikâyelerinin az çok birbirinden farklı yapılarda karşımıza çıkması tabiidir. Bu farklılaşmanın kültürel, siyasi, dinî, ekonomik ve coğrafi farklılıklarla daha büyük boyutlara ulaşması ise kaçınılmazdır. Böylece bir yerde “zenginden alıp fakire veren” bir halk kahramanı, öte yanda devlet kurmak gibi yüksek idealler taşıyan bir destan kahramanı bu geniş coğrafyada “Köroğlu” adıyla karşımıza çıkabilmektedir (Oğuz, 1998, s. 62).

Mehmet Kaplan Türk edebiyatındaki tipleri tahlil ettiği seri yazısının dördüncüsünde Köroğlu’nu inceler. Kaplan, Köroğlu’nun, hayatın manasını kuvvetli olmada bulması ve aktif dışa dönük olması bakımından “alp tipi” ne dâhil edebileceğini fakat etrafında alp tipini doğuran hayvancı göçebe toplumun bulunmaması, Köroğlu’nun bir bey veya aşiret reisi olmaması ve Ayvaz’la ilişkisi gibi sebeplerden dolayı da alp tipinden uzaklaştığını ifade eder (Kaplan, 1985, ss. 101-111) demektedir. Oğuz, sözlü ürünler arasındaki geçişlerle ilgili olarak, Eski göçebe Türk dinlerinden İslâmiyet’e geçişimize paralel olarak, mitolojiden destana, destandan kahramanlık hikâyesine, kahramanlık hikâyesinden konusu sevda ve din olan hikâyelere uzanan bir çizgiden söz eder.

Batı versiyonu olarak bilinen Türkiye sahasına ait anlatımlarda Köroğlu’nun bir hikâye kahramanı olarak görüldüğü ve bu sahadan derlenerek yayımlanan anlatıların adının da *Köroğlu Destanı* olarak verilmesi anlatının büyük ölçüde hikâye özelliği taşıdığını belirginleştirmiştir.

Boratav, Köroğlu rivayetlerini konuları bakımından tam hikâyeler (*Paris, Özbek, İstanbul, Tobol Rivayetleri*), parçalar (*Huloflu, Urfa, Yalvaç, Elaziz, Samayiloviç, Haksthausen, Maraş Rivayetleri*) ve ek olarak da Ermeni rivayetinden hareketle ele alıp değerlendirdiği *Köroğlu Destanı* adlı çalışmasının başlangıcında, Köroğlu’nun “destanî mahiyetteki halk hikâyeleri” içinde yer aldığını (Boratav, 1931, s. 1), genellikle şekil itibarıyla halk hikâyelerine benzediğini belirtmekte (Boratav, 1931, s. 78), Orta Asya rivayetlerinde destan özelliğinin ağırlıklı olmasına karşın Batı rivayetlerinde hikâyeleşmenin söz konusu olduğunu söylemektedir.

Alptekin’in, çalışmasında özetine yer verdiği yetmiş halk hikâyesinin yirmisi, Köroğlu kolları ve çevresinde oluşan hikâyelere aittir. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Köroğlu'nun zuhuru, 2. Köroğlu ile Demircioğlu, 3. Demircioğlu ReyhanArap, 4. Köroğlu'nun Ayvaz'ı kaçırmaması, 5. Köroğlu-Niğdeli Geyik Ahmet, 6. Köse, Kenan-Dânâ Hanım, 7. Köroğlu Han Nigar, 8. Köroğlu-Han Nigar-Hasan Bey-Telli Nigar, 9. Akşehir Telli Nigar Cengi, 10. Keloğlan'ın Köroğlu'nun atını kaçırmaması, 11. Kenan kolu; 12. Bağdat kolu; 13. Kiziroğlu Mustafa Bey-Afganistan-Gürcistan, 14. Bolu Beyi, 15. Kamber kolu; 16. Âşık Gürünü hikâyesi, 17. Kocabey kolu; 18.

Köroğlu'nun sonu, 19. Celâli ve Mehmet Bey hikâyesi, Kirmanşah hikâyesi (Alptekin, 1997, ss. 124-185).

Biz bu çalışmayı, yukarıdaki tespitlerden hareketle yerleşik hayata geçişle yeniden şekillenerek toplumsal tipe dönüşen Köroğlu'nu bir hikâye kahramanı² kabul ederek gerçekleştireceğiz.

3. Eleştirel Söylem Analizi ve Edebî Metin

Dili mutlak bir sistem olarak gören dilbilimcilere karşı çıkan ve yapısalcı anlayışa dayanan Bakhtin, dilde anlamı sistemin işleyişinden çok, herhangi bir sözlü iletişimin karşılıklı ilişkisi anlamına gelen sosyal bağlamın belirlediğini söyler. Söylem de sosyal bağlama göre şekillenir. ABD'de 1940'larda nicel bir yöntem olan içerik çözümlemesi ile başlayan söylem analizi, Avrupa'da göstergebilim, hermenötik gibi yöntemlerle gelişir (İnal, 1996, s. 34). Nitekim ilk söylem analizi çalışmaları metin ve konuşmanın yapıları içinde antropolojik, folklorik, mikro sosyolojik, psikolojik, poetik, retorik, stilistik, linguistik ve semiyotik işlevlerle ilgilenen yeni bir disiplinler arası çalışma alanı olarak 1960'larda ortaya çıkar (Van Dijk, 1985, ss. 13-85).

Söylem analizi, metni sözdizimsel ve semantik sınırların ötesine giderek bir yapısököme uğratma ve onu kuran niyetin ne olduğunu anlama çabasıdır. Gee, Micheals ve O'Conner, söylem analizi yöntemlerini metnin oluşumundaki dilbilimsel metaforları araştıran ve daha çok edebi metinlere uygulanan stilistik yöntemler ve söylemi diğer sosyal, bilişsel, siyasal veya kültürel süreçlerle ilişkilendirilerek inceleyen eleştirel yöntemler olarak iki boyutta değerlendirir (Gee, 2008, ss. 63-64).

Eleştirel yöntemler daha çok politik, ideolojik, medya, stratejik yönetime kadar geniş bir metin yelpazesine yönelik metinler için elverişlidir (Baş, Akturan, 2008, s. 56). Daha çok medya metinlerinin yapılarını açıklamaya çalışan eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi, bu tür metinlerdeki söyleminin derin dokusunda yer alan toplumsal yapının (kimlikler, değerler, ideolojiler ve güç ilişkileri) dile ait kurgulara dönüşme biçimi ile ilgilenir.

Pragmatik (edim bilimsel) bir yöntem olan eleştirel söylem çözümlemesi, metinlerin klasik lingüistik ve edebi metin çözümleme yöntemleri ile ortaya konulamayan yönlerini çözümlemede başarılıdır.

Eleştirel Söylem analizinde metinler makro ve mikro yapılar olmak üzere iki ana başlık altında incelenir. Makro yapı incelemesinde önce haber başlıkları, alt başlıklar, haber girişi ve spotlar gibi bölümler tematik açıdan çözümlenir (Van

²Henüz biçimbilim açısından bir "Köroğlu hikâyesi" ve "hikâye kahramanı Köroğlu" kavramları bütün araştırmacılar tarafından ortak görüş olarak kabul edilmediği için çalışmamızda buraya kadar anlatının ilk şekli olan "destan" kavramını kullandık.

Dijk, 1998, s. 19). İki alt bölümden oluşan şematik çözümlemenin ise iki alt başlığının ilkinde (Durum) anlatı örgüsü; ikincisinde (Yorum) olayın gerçek kaynakları ve olaya konu olmuş tarafların tepkileri incelenir. Mikro yapı incelemesinde ise Dijk, söylemin dilin birimlerine yansıyan izlerini takip eder. Kelime seçimleri, cümle yapıları, cümleler arası nedensellik bağlarını retorikle ilişkilendirerek inceler (Van Dijk, 1985, s. 80).

Söylem belirleyici kelime ve cümle yapılarının makro düzeyde önermeleri oluşturuş ve bireysel söylemlerin makro düzeye taşınış biçimini araştırır.

Bu makalede Van Dijk'in medya metinleri için geliştirdiği yöntem, Anadolu'da şekillenirken tamamen sosyal bir karaktere bürünen ve sözlü geleneğe ait metinlerimizden sınıf kavramının ilk tezahürleri ve bununla ilgili mücadelelerin yer aldığı bir metin olan, bir anlamda ideolojik metin olarak kabul ettiğimiz Köroğlu destanının Batı Kolları üzerinde kullanılacaktır. Zira sosyo-politik olgular, sadece gündelik haberleri değil, edebi metinleri de şekillendirir. Haberin oluşumuna ilişkin olay-muhabir-okur dairesine benzeyen süreçler, edebi metinler için de geçerlidir. Habercilikte aynı haberin farklı gazetelerde veya farklı kalemlerde farklı ideolojik çerçevelerle sunulması gibi edebi metinlerde meselelere farklı bakarlar. Bu bakış farklılığı kendisini en iyi tarihî ve sosyal bir olaya yaslanan kurguları sebebiyle bu tip metinlerde ortaya koyar. Çalışmada kendine atlı bozkır kültüründen gelerek yerleşik hayata geçişin sosyal zeminini fon olarak alan *Köroğlu Destanı* söz konusu yöntemle analiz edilmektedir. Destanda gerçeklik-kurgusal ilişki; olaylar ve kişiler ekseninde incelenirken; söylemi oluşturan dile ait yapıların, Van Dijk'in Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemi ile kolektif şuurun ideolojik niyetinin metindeki akışı ele alışı biçimi üzerinde durulmaktadır.

Daha önce Türk edebiyatı metinlerinin söyleme dair boyutunu stilistik (biçembilim) yöntemlerle ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ile çekirdeğinde bir tarihîliği barındıran destan metni aynı zamanda sosyal ve ideolojik bir metin olarak kabul edilmiş "eleştirel söylem analizi" yöntemi ile ele alınıp incelenmiştir.

4. Köroğlu Destanı'nda Eleştirel Söylem- Analitik Bulgular

4.1. Makro Yapılar

4.2. Tematik Çözümleme

Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemi, sebep-sonuç bağlantıları ile üst yapıdan detaylara kadar metnin tematik yapısının kategorik kuruluş ilişkilerini inceler. Tematik hiyerarşiyi oluşturan ana başlık, "makro yapılar" (Ülkü, 2004, ss. 382-383); tema ile ilişkileri bakımından incelenir. Van Dijk'e göre, bu parametrelerden geçerken sürekli metnin teması aranır. Çünkü okurun metni, zihnindeki makro tematik şemada bir yere oturtması gerekmektedir.

Ele aldığımız metin sözlü anlatı geleneğine ait bir anlatı olduğu için derleyiciler tarafından konan başlıklar mevcuttur. Ana başlık *Köroğlu Destanı*, alt başlıklar derlenen rivayetlere göre *Hoylu Bey meselesi*, *Ayvaz meselesi*, *Gürcistan hikâyesi*, *Köroğlu'nun zindana düştüğü*, *Dağistan hikâyesi*, *Beylerin zindana düştüğü*, *Acemistan seferi...* (Boratav, 1931, s. 45). *Nigâr Hanım'ın Kaçırılması*, *Demircioğlu'nun deliler arasına girmesi*, *Köroğlu ve taciri*, *Kır-Atın Tokat'a kaçırılması* ve *Köroğlu'nun Tokat seferi*, *Bağdat seferi...* (Boratav, 1931, s. 35) şeklinde değişmektedir.

Yöntemde anlatının başlangıcında olayı başlatan süreç nakledilir. Giriş bölümünde benzeri bir indirgeme uygulandığında şöyle bir yargıya ulaşılır:

Köroğlu bir seyisin oğludur. Seyis, Bolu Beyinin seyisidir. Bey kâhyalarından bir at bulup getirmelerini ister. Köroğlu'nun babası seyis, Sultan Hanı'nda zayıf bir Kır tayı sınavarak seçer, beye getirir. Atı çelimsiz bulup beğenmeyen Bolu Beyi seyisin gözlerini kör eder. Ortak hafıza Bolu Beyi'nin seyisinden bir at getirmesini ve atı beğenmeyerek seyisi cezalandırması ile anlatının sosyal, ideolojik eksenini çizer. Getirilen atın beğenilmemesi anlatının akışını, çatışmayı hazırlayan en önemli hadisedir.

Destanın bu giriş kesiti aksiyonun başlangıcını tayin eden kısımdır. Olay çekirdeğini başlatan temel argümanlar “Bey tarafından bir atın istenmesi, getirilen atın bey tarafından beğenilmemesi, seyisin gözlerinin kör edilerek bey tarafından cezalandırılması, baba ile oğlun Çamlıbel” yerleşmeleri, Köroğlu' ismini hazırlayan mücadele sürecinin başlaması, etrafında halktan bir tabakanın oluşmasıyla Köroğlu'nun nam salması... Birer birer sıralanarak okurun destanı zihnindeki makro tematik şemanın neresine yerleştireceğini kavraması beklenir. At, Kır-At, Bolu Beyi, seyis, mert, namert, hak, hukuk, fakir, fukara, Köroğlu'nun delileri, kılıç, tüfek... gibi kelimelerin sıralanmasıyla okura bir kavramsal harita sunulmaktadır.

Tematik analizde üst ve alt başlıklara, olay girişine özel bir önem verilmesinin nedeni, bunların olayı özetleme ve onun anlam bütünlüğünü kurma görevini üstlenmesidir. Tematik incelemede ana fikre önce her bir paragraf birer cümlelik yargılara, ardından da o cümlelerin oluşturacağı paragrafları birer cümleye indirgenerek ulaşılır. Böylece metnin iletisine (ve dolayısıyla niyetine) ulaşılmak istenir. Halk edebiyatı anlatı metinlerinde bu olgu “metnin epizot”larına ve motiflerine ayrılması ile gerçekleştirilir. Buradaki genelden özele sıralanış, öne çıkarılanlar ile ayrıntı kabul edilenler arasında bir hiyerarşi gözetildiğini gösterir. Öyle ki bu ileti, ilk bölümün tüm olay örgüsünü özetleyici yapısı yüzünden bütün metne de şamil edilebilir.

Destan metni tüm Batı kolları göz önünde bulundurularak şu şekilde özetlenebilir:

1-Asıl adı Ruşen (Ürüşan) Ali olan Köroğlu Bolu Beyinin seyisi olan Yusuf'un oğludur.

2-Bey seyisten özellikleri olan bir at ister ve seyisin getirdiği atı beğenmeyerek, seyisin gözlerine mil çektirir.

3-Kör Yusuf oğlunu ve atını alarak köyüne döner.

4-Baba oğul beyden öğ almaya karar verirler. Yolları Bingöllere çıkar. Köroğlu ve atı Bengisudan içerler. Ruşen Ali bu sudan içince yenilmezlik, ozanlık ve ölümsüzlük gibi üç büyük üstünlük kazanır.

5-Atın namını işiten Bolu Bey'i Kırat'ı zorla almak ister. Baba, oğul beyin kalesinin yakınında bir dağa (Çamlıbel) çıkarlar. Orayı yurt edinerek gelen geçenden bağ almaya ve etrafa akınlar yapmaya başlarlar.

6-Çok geçmeden Yusuf ölür. Köroğlu etrafına kırk yiğit toplar. İstanbul'dan Kasapbaşı'nın oğlu Han Ayvaz'ı kaçıırıp evlat edinir.

7- Bolu Beyini bozgundan bozguna uğrattır. Beyin kız kardeşi Döne Hatun'u kaçıır ve evlenir.

8-Tüfeğin icadı üzerine bu dünyayı sevmez ve kaybolarak kırklara karışır.

Tematik incelemede metnin türü de, -her bir türün makro yapıları ve dolayısıyla bir temayı ele alışını farklı olduğu için- önemsenir. Öyle ki alt türlerde dahi tema farklı şekillerde ele alınabilir.

Metin tür itibariyle destan olup temanın işlenişi diğer epik destanlarımızdan ve Köroğlu Destanı'nın Orta Asya kollarından farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar özellikle Köroğlu tipi ve atın destan içindeki varlık alanları ile ilgilidir.

Anlatıda Köroğlu'nun en büyük yardımcısı Kırat'dır. Köroğlu destanının Anadolu ve Azerbaycan'da yaygın olarak Köroğlu Zuhuru ve Bolu Beyi adları ile bilinen kollarında ana vaka at üstüne kurulmuştur. Destanda kahraman ve atıyla ilgili motifler Orta Asya kaynaklı olup mitolojik devirlerin izlerini taşıdığı için destanın Doğu rivayetlerinin kuruluşundaki ana vakada da atla ilgili kısımlar önemli yer tutmaktadır.

Yıldırım, her iki versiyon arasındaki farklılıkları yedi temel noktada toplamıştır (Yıldırım, 1983, ss. 105-106). Bu varyantlar arasında görülen belirgin husus; Orta Asya versiyonunda özellikle Köroğlu'nun doğumuyla başlayan olağanüstülükler zincirinin onun bir destan kahramanı olduğu fikrini doğurmuş olmasıdır. Batı versiyonunda ise; gölden/sudan çıkan iki aygırın biri dor, diğeri kır kısraqla çiftleşip uçarak tekrar göle/suya döndüğü (Çobanoğlu, 2003, s. 291) biçiminde anlatılan atın olağanüstü bir at tarafından döllemesi vb. dışında hikâye özelliklerinin ağırlıklı oluşudur.

Türkler yabancı din ve medeniyetleri kabul etmeden önce, göçebe yaşamışlardır. Göçebeler, ehli hayvan beslemekle ve avcılıkla geçinirler. Bu medeniyet tarzında hayvanlardan hem geçim vasıtası hem de sosyal hayatın diğer alanlarında faydalanılmıştır. Hayvan takviminin kullanılması, insanlara hayvan isimlerinin verilmesi eski Türk toplumunda hayvanların tuttuğu yeri anlamak için ipuçlarını vermektedir. Yerleşik medeniyet tipinde ise toprak geçim vasıtasının temelini oluşturduğundan, hayvanların önemi azalmıştır. Bunun neticesi olarak, tarla ve bahçenin egemen olduğu hayatın edebî tezahürlerinde bitkiyle kozmik unsurlarının kıymet kazandığını görmekteyiz (Kaplan, 2004, s. 51).

4.1.2. Şematik Analiz

Haber metinleri, hiyerarşik bir şekilde sıralanan ana başlık, üst başlık, ana olaylar, bağlam, tarih, sözlü tepki ve yorumlar şeklindeki haber şemaları ile okur tarafından bilişsel (cognitive) bir zemine oturtulur (Ülkü, 2004, s. 372). Bu süreçte başlık / isim, esere ilk ilgiyi çekme görevini üstlenmesinden dolayı önemlidir.

Kısa, özlü, metinle örtüşen, bir başlık, her edebî türün bir gereği iken; fonetik ve çarpıcı bir başlık arayışı haber metinleri ve romanların paralellikleridir.

Destan türü anonim, ortak hafızaya ait bir tür olduğu için metnin başlığı daha çok nakil sürecinde pekişerek kalıcı hâle gelir. Bir seyisin oğlu olan Ruşen Ali'nin babasının gözlerine Bolu Beyi tarafından mil çekilmesi ile başlayan öğ alma ve devamında sosyal bir mücadeleye dönüşen macerası ve yiğitliği, mertliği ile Köroğlu sıfatını alması, tanınması destanın isminin şekillenmesinde belirleyici olup bütün garp rivayetlerinde müşterektir.

Bu isim, “aynı zamanda uzun bir dönemin bu anlamda varlık sergileyen benzer tiplerinin isimleri olma, onları temsil etme” iletisini de içerir; ayrıca yerleşik hayatla birlikte farklı bir sosyal içerikle şekillenen sınıfsal hak ve adaleti tesis etme yıllarının ruhunu yansıtır. Öte yandan aynı durum alt başlıklarda da söz konusudur. Bölüm başlıklarından biri olan *Köroğlu'nun Demircioğlu ile Arkadaş Olması*, Köroğlu şahsında halka güç atfetmenin, Köroğlu'nun gücünü pekiştirmenin ve nihayet kültürel bir kod olarak Türk kültürünün önemli göstergelerinden biri olan demir göstergesinin –ki Ergenekon destanında da önemli bir kültürel göstergedir- anlam açısından derinliğine yapılan vurgu ile başarılı adlandırmalardan biridir.

Haber söylemi; en önemlinin en üst bilgi olarak yer aldığı kategorik yapısı, (kurgusal olmayan) bilginin zaman mekân-kişi bağlamında açıklanması ve olayların neden, şart gibi işlevsel bağlarla (genelleme, özelleme, kıyaslama yapılarak) ortaya konması gibi hususlar bakımından kurgusal edebî türlerden

farklılaşır. Ancak her ikisi de birer anlatı oldukları için şematik yapı itibariyle benzeşirler.

Destanın adında ve giriş paragraflarında kimi zaman anlatının eksenini çizilir ve okur nerede ne zaman neyin olduğunu ve bu olayın nasıl bir tutumla ele alınacağını kavrar. Destanın girişinde tüm olay örgüsü ana hatları ile belirir; Köroğlu'nun Çamlıbel'e yerleşmesi, etrafında halk tabakasına ait insanların birikmesi Bolu Bey'ine ait davranış örgülerinin verilmesi ile olayın nasıl bir ideolojik tavırla anlatılacağı sezdirilmiştir. Bu durumu, "çerçeveleme" kavramı ile açıklamak mümkündür: Medya metinlerinde haber anlatısının gerçekliğe nasıl yaklaştığı ve onda neyi çerçeve içine aldığı işaret eden bu kavram (Van Dijk, 1998, s. 43); tarihî romanlarda yazarın uzun tarihî olaylar dizisinde kendi ideolojik eğilime göre ve neyi okura gösterdiği ve neleri göz ardı ettiği ile açıklanır. Köroğlu anlatısının ilk şekli bir destan türüdür ve destan türü itibariyle çekirdeğinde tarihîliği barındırır.

Haberin sonunda çoğu zaman son bir toparlayıcı yoruma yer verilir, bu yorum bölümü, genellikle metni ortaya koyan niyetin en bariz haliyle belli olduğu yerdir.

Makalemizin ana tezine uygun nihai yorum, destanda, Köroğlu'nun encamı olarak görülen epizotta verilmektedir. Dubois de Montpereux ve Baron von Haksthausen'in tespit ettikleri rivayetlere göre, Köroğlu, tüfeğin icadından sonra, "Köroğlu' maksadın hâsil oldu" deyip kaybolması tamamen değilse bile diğer bazı rivayetlerde vardır. Elaziz'den gelen bir rivayet de Köroğlu ile bir çoban arasında, de Montpereux ve Baron von Haksthausen rivayetindekine benzer bir vaka geçtiğini gösteriyor ve buna dair bozuk bir şiir parçası veriyor:

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Gitti dünya merd elinden kaldı namerd ortada.

Meşhur "Tüfek icad oldu mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır" mısralarını içeren şiirler Maraş rivayetinde görülmektedir. Maraş rivayetlerinden birinde Köroğlu'nun sonu şu şekilde de anlatılmaktadır:

Köroğlu tüfekli bir çobana rast gelir; elindekinin ne olduğunu sorar. Çoban izahat verir: "Kurtları öldürmek için silah" der. Köroğlu eline bir kurşun alır, eziverir ve bunun bir insanı öldürebileceğine inanamaz. Tüfeğe göğsünü gerer ve çobana ateş etmesini söyler. İşte Köroğlu böyle ölür (Boratav, 1931, s. 61).

4.1.2.1. Durum

İncelemenin durum bölümünde olay örgüsü; düz (linear), paralel, zincirli anlatı yapılarının hangisine uyduğu incelenir ve bunun yazarın niyeti ve söylemle ilişkisi kurulmaya çalışılır. Yazar, inandırıcılığı sağlamak için gerçekliği nasıl kurgulamıştır? Hangi zaman dilimlerini atlamış, hangisini anlatmıştır? Anlatıcı olarak kimi seçmiş ya da öyküsünü kimin bakış açısından anlatmıştır? Bu

seçimlerin sebepleri neler olabilir? Kurguda olayların belli bir önem sırasına göre dizilmesi belli yerlerin öne çıkarılması veya görmezden gelinmesi hangi sebeplerden ötürüdür? Söz konusu sorular, destanın eleştirel analizine uyarlandığında ele alınan gerçek olayın ne oranda kurgusallaştığı ve olayın fonundaki sosyalliğin, tarihiliğin, ideolojik göstergelerin kurguya nasıl yansıdığı hususları öne çıkar.

Destadaki olay örgüsü düz bir olay örgüsüdür. Ortak hafızanın anlatıdaki niyeti, bir atın varlığı ile başlayan mücadelede yerleşik hayatın getirdiği bazı sosyal problemleri semboller aracılığı ile anlatmaktır. Köroğlu tipi, bu mücadele için, mücadeleye uygun biçimde anlatı içinde kurgulanmıştır. Bolu Bey'inin karşısına Köroğlu'nu ve Köroğlu şahsında halkı koymaktadır. Asli kişi olarak halktan birini seçen destan, sosyal yapıyı yeniden inşa ederek anlamlı karşı duruş sergiler. Destan sonunda başarıya ulaşanlar hakları verilmeyen ve gözden düşen halk tabakasına ait kahramanlardır.

Anlatıda inandırıcılık, toplumsal kavram ve olgularla, kültürümüze ait değerlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Zaman belirsizdir ancak Anadolu'ya ait bazı yer isimleri ve Bolu Beyi ve saraya ait ifadelerden hareketle zamanın yerleşik hayata geçiş sürecine ait bir zaman dilimi olduğu anlaşılmaktadır.

Kültürel değerlerimizden fakir fukaraya, düşküne yardım etmek, at yetiştiriciliği başta olmak üzere, atla ilgili hemen her olgu ve kavram, mücadele tavrı, arkadaş, yurt, sevgisi, sadakat, âşıklık geleneğine dair çizgiler, Anadolu coğrafyasına ait yer adları, göçebe hayatımıza dair izlerle ilgili olan her tasarım destanın inandırıcılığını güçlendirmiş, pekiştirmiştir.

Durum açısından yapılan incelemede ele alınan hususlardan biri de eser-yazar ilişkisidir. Destanın bilinen manada bir yazarı yoktur. O, halk hafızasının, kolektif şuurun bir eseridir. Destanda ortak hafıza olay örgüsünü, gerçeğe göre ancak dönemin iletişim ve edim dili ile inşa etmektedir.

Destanı şekillendiren ortak hafıza, bağlı bulunduğu sosyo-kültürel söylemin gereklerine bağlıdır. Her ne kadar konumunu belirtmekte dikkatli davranırsa da iyi bir okur, metnin ipuçlarını değerlendirerek, onun bilinen söylem gruplarından hangisine ait olduğunu sezecektir. Halkın, sosyal ve ideolojik tavrı destan tiplerinin söylem ve edimlerinde diyaloglarında, ulaştıkları düşüncelerde saklıdır. Kültürel hafızada yerleşik medeniyetin bazı zorunlulukları ve buna bağlı meseleleri mevcuttur. Buna bağlı sınıfsal çatışmaları giderecek düşünce ve davranış dizgesi Köroğlu şahsında destanda yer almaktadır. Köroğlu'nun tanınma sürecinde çevresinde biriken, ona katılan insan sayısı artmıştır. "İnsanlar, içinde yaşadıkları coğrafi çevrenin verilerine göre yaşama tarzlarını tayin etmeye çalışırlar. Coğrafi çevrede gördüğümüz elemanlardan bazıları doğrudan doğruya, bazıları da dolaylı olarak sosyal hayat alanlarına ve sosyal yapılara etkide bulunurlar" (Nirun, 1991, s. 3).

Öte yandan destanın siyasal zemini olumlanan ve olumsuzlanan simgesel figürlerden anlaşılmaktadır. Köroğlu ve çevresi olumlanırken, Bolu Beyi'nin olumsuz bir tip olarak çizilmesi bu durumu örnekler. Destanın rivayetlerinde Köroğlu'nu olumlayarak ideal kahramanı hazırlayan iki örnek şöyledir: Köroğlu, babasını defnettikten sonra yolda Deli Hasan'la mücadele eder. Bu rivayette Köroğlu'nun etrafına kahramanların toplanması bununla başlar. Deli Hasan kendisini mağlup edenin kulu olacağına ahdetmiştir (Boratav, 1931, s. 52). Yine Paris rivayetinde birisi, çadırına gidip yol bacını isteyen Köroğlu'na "Mert Köroğlu böyle herkesi çadırında rahatsız etmez" cevabını verir (Boratav, 1931, s. 57).

Bolu Beyi'nin olumsuzlanması, çok iyi bir at getirmesine rağmen seyisin gözlerine mil çektirmesi, Köroğlu'na verdiği söze ihaneti, Köroğlu'nun hapsi ile anlatı içine taşınmaktadır (Boratav, 1931, s. 59).

Durum bölümünde ayrıca söylem, yerel ve küresel tutarlılık bakımından ele alınır. Söylemin yerel ve genel bağlamını meydana getiren parçalar: söylemin geçtiği yer ve zaman, taraflar ve bu tarafların iletişimleri ve sosyal roller, konuyla ilişkili sosyal bilgiler, normlar ve değerler, kurumsal ve örgütsel yapılar olarak sıralanabilir. Köroğlu destanının Anadolu (Batı) kollarının şekillenmesinde yerleşik hayatın getirilerinin, zorunluluklarının tesiri göz ardı edilemez. Anlatı, 'yerleşik hayata geçiş sürecinde karşılaşılan diğer medeniyetler, kültürler, hayat felsefeleri ile karşılaşılrken atlı-bozkır kültürünün zarar görmemesine, köksüzleşmemeye bilhassa gayret etmeyi' ihsas eder. Bu bir anlamda modern ile geleneğin arasında baş göstermeye başlayan ilk çatışmaları yansıtırken bir taraf tutmak çabasıdır.

4.1.2.2. Yorum

Bu bölümde "üst yapılar" arasındaki ilişkiler ele alınır (Sözen, 1999, ss. 124-132).

Konu hakkında tarafların görüşlerine eşit olarak yer verilip, nihai kararın okura bırakılıp bırakılmadığı önemsenir. Yazarın söylemini güçlendirebilmek için, kendi savına yakın olanlara fazla yer verip diğerlerini görmezden gelmesi veya birtakım stratejilerle ötekileştirmesi teşhir edilir.

Destan metninde Bolu Bey'i ve destekçilerine yönelik çeşitli olumsuz tanımlamalar metin boyunca ifade edilir. Diğer bir deyişle destanın şematik üst yapı organizasyonu, ait olduğu ideoloji grubunun duruşu ile tutarlıdır. "Bey atı beğenmez, seyisine kızar ve gözlerinin oyulmasını emreder. Kör seyisi aldığı atın üstüne bindirip yollar" (Boratav, 1931, s. 31).

Bolu Beyinin seyisi, Sultan Hanında bir çeşme başında su içen beygirler arasından suyu diğerleri gibi içmeyen zayıf bir kır tay alır. Tuz Hisarı'nda bir hayvan sürüsünün parasını vererek bütün beygirleri Tuz Gölü'ne sürer.

Gölün öbür ucundan yalnız bir zayıf tay çıkar. Onu da alır. Diğer adamlarının getirdikleri güzel beygirler içinde bu zayıf hayvanları gören Bolu Beyi adamcağzın gözlerini oydurur, bu hayvanlara bindirip kovar (Boratav, 1931, s. 41).

cümleleri semantik ve ideolojik tutarlılığı örnekleyen cümlelerdir. Yeni şekillenen hayat tarzı ile öne çıkan halk metaforu, “delikli demir çıktı mertlik bozuldu” şeklinde ki ifadeler, karşılaşılan yeninin, şekillenen yeni yaşam zemininin sevimsiz bir temsili olarak anlatıda önemli bir rol ifa etmektedir. Kısacası destanda bu tür olgular, ait oldukları söylem grubunun (halk tabakası) ideolojisi ile ilişkilidir.

4.2. Mikro Yapılar

4.3. Cümle Yapıları

Pragmatik bir yöntem olan Eleştirel söylem çözümlemesinde metni katı kurallar ya da ilkeler üzerinden değil, işlevsel dil tercihleri üzerinden çözümler. Söylem içinde bireylerin neleri ihlal ettikleri, görmezden geldikleri veya neyi öne çıkardıkları analisti hedefe götüren işaretlerdir. Yazarın söyleyiş nedeni, söylediği ile cinsiyeti, yaşı, eğitimi, statüsü, sınıfı, etnik veya ideolojik aidiyeti arasında ilişki kurulur.

Destan bir yazara ait olmayıp ortak hafızanın şekillendirdiği bir tür olduğu için yöntemin mikro düzeydeki uygulama bölümü, söylem belirleyici kelime ve cümle yapılarının makro düzeyde önermeleri nasıl oluşturduğu üzerinden uygulanacaktır.

Ortak hafızanın taşıdığı at, yerleşik hayatın zorunlulukları, sınıf farklılığı, sosyal grupların ilk tezahürleri, sosyal tipin ve toplumsal öznenin oluşmaya başlaması süreci... gibi kültürel kodlar destanî bir hikâyenin dil imkânları ile işlenmekte; atlı-bozkır kültürünün en önemli göstergelerinden biri olan “at” yeni şekillenen yerleşik hayat ve getirileri karşısındaki duruşu, olayı başlatan, sürdüren ve hatta sonuçlandıran ana unsur olarak anlatı içinde varlık göstermektedir. Metindeki diğer bütün küçük mücadeleler, bu fikre hizmet eden yardımcı aksiyonlardan ibarettir.

Özellikle cümleye yönelik yapısal incelemelerde, cümlelerin basit ya da karmaşık, kısa ya da uzun, aktif ya da pasif oluşu, sözün niyeti ve sosyal bağlamı ile ilişkilendirilir. Destan sözlü geleneğe ait bir metin olduğu için dili kolay algılanabilen basit yapıya sahip halk dilidir. Cümleler oldukça kısadır. Uzun cümleye çok az tesadüf edilmektedir. “Koroğlu Zor-Bezirgânı daha babasından işitmiştir. Bir gün Bezirgân Çamlıbel’den geçer. Koroğlu onu görür. Ve Ermeni bir bezirgâna benzeterek o mealde bir şiir söyler...” (Boratav, 1931, s. 39). Örneklerinde görüldüğü gibi cümleler oldukça kısadır. “Koroğlu’nun ölümüne sadece ‘Evladım yok, Delilerim başsız kalacak’ diye esef etmesi üzerine Giziroğlu ona hayatını bağışlıyor ve Koroğlu ile harp ettiğine arkadaşlarını

inandırabilmek için kahramandan kendisini yaralamasını istiyor”, (Boratav, 1931, ss. 38-39) ve “İvaz'ın hapsinden otuz gün sonra ağlayıp figan etmekte olan kırk yiğide, Köroğlu, “Hep böyle ağlamak fayda vermez, kalkın Hödek gölüne gidip avlanalım” der (Boratav,1931, s. 30). Cümlesinde olduğu gibi ya içinde sebep taşıyan yani açıklama gerektiren durumlarda ya da diyalog sayılabilecek konuşma durumlarında uzun cümlelerin varlığı görülmektedir. Pasif cümleler, olumsuz bir eylemde yazarın özneyi gizlemek isteğini gösterebilir. “Öteki”nin özne olduğu durumlarda onun hakkında olumsuz kanaat oluşturmak için bilinçli bir şekilde aktif çatı tercih edilirken; olumlu bir eylemde aktif yapı özneyi vurgulamak amacı taşıyabilir:

Ele aldığımız metin sözlü gelenek içinde şekillenen bir metin olduğu için daha çok konuşma dili hususiyetleri söz konusudur. Metin zaman içinde nakil yolu ile yaşadığı için geçmiş zamana ait ifade imkânları ile kurulmuştur. Aktif yapılar daha çok diyalog cümlelerinde ve Köroğlu'nun yüksek edalı, mert söyleyişleri olan koçaklamalarda görülmektedir.

Destan metni zaten göstergelerle örülü bir dil üzerine şekillendiği için anlatıdaki hemen pek çok cümle yan önermeler daha doğrusu göndermeleri içermektedir.

Köroğlu ava giderek ok ile iki güvercin vurur. Bunların tüylerini yolar, Çamlıbel'den akan suyun kaynağına götürüp yıkar ve Köroğlu'nun atı bu sudan içer Kuşların yıkanması hitam bulur bulmaz güvercinler canlanır uçarlar ve orası hikmeti ilahiden kırk parçaya bölünür. Bu suretle o su kırk yerden çıkmaya başlar. Bu “âb-ı hayat” Muş vilayetinin Bingöl yaylasında imiş. Köroğlu bu hali babasına nakleder. O da:

-Oğlum sen o sudan içmedinse iç... Çünkü o su âbıhayattır. Der. Köroğlu da o sudan içer. Bunun için Köroğlu ile Kırat'ı elan sağdır derler (Boratav, 1931, s. 42).

Abıhayat, Köroğlu ve atının ölümsüz kılınmasını sağlayan en önemli unsurdur. Boratav, abıhayat motifini masala ait bir motif olarak karşılamakta Evliya Çelebi'den sonra yani 17. asırdan sonra Köroğlu Destanı'na geçtiğini söylemektedir (Boratav, 1931, s. 99). Abıhayat kaynağının uzun tavsifine Elaziz rivayetinde tesadüf edilmektedir. Özbek rivayetinde de “can bulağı” geçmektedir. Hulufu'da ise abıhayat yoksa da insanı uzun yaşatan, kahraman ve şair yapan bir çeşme görülmektedir (Boratav, 1931, s. 84).

Abıhayatın destan içindeki varlığı Hızır'ın varlığı ile söz konusu olabileceği gibi âşık Köroğlu'nun âşıklığını tamamlayan bade kavramı ile ilgili olabilir. Ancak sosyal ve ideolojik karakterli bir metin olarak karşıladığımız destanda abıhayat kavramının varlığını, özellikle yerleşik hayatla ortaya çıkan sınıf çatışmalarında belirginleşen “sosyal hak ve adalet” kavramlarını Köroğlu şahsında, yerleşik medeniyette karşılaşılan diğer kültürler ve yeninin

olumsuzluğu karşısında atlı -bozkır medeniyetini de Kır- At şahsında sonsuza dek yaşatmak, ölümsüz kılmak işlevleri ile karşılaşmaktayız.

Köroğlu geldiler savaş kurmaya / Koçakların muradını vermeye/Kûs nağara çalınur kan almaya/ O şeyh oğlu şeyh Abbas'ın günüdür; Kasapbaşı Kasapbaşı / Sürü senin Ayvaz benim / Söyle Ayvaz senin neyin (Adını duyduğun Köroğlu benim (Boratav, 1931, s. 210), Köroğlu'yum çarka çarka / Çamlıbel'e verdim arka / Top geçemez demir zirha/Görsün Bolu Beyi ben ne işlerim (Boratav, 1931, s. 216).

Örneklerinde görülen özellikle destanın tarihî unsurları, epik parçaları ve âşık Köroğlu'nu sergileyen söyleyişler oldukça anlamlıdır.

4.4. Kelime Seçimleri

Eleştirel söylem çözümlemesi yönteminde bir metnin kelime haritasına bakılırken eş anlamlılar veya yaklaşık anlamlılar arasından özellikle seçilen kelimeler sınıflandırılarak neden özellikle o kelimelerin seçildiği anlaşılmaya çalışılır. Zira sanılanın aksine kelimeler, masum bir tercihi değil; bir dünyanın bir kültür ikliminin temsilcileri olarak yazarın olumlayıcı veya olumsuzlayıcı niyetini imlerler. Öte yandan araştırmacı sadece kelimelerin sözlüklerde yer alan anlamları ile değil; kullanımdaki bağlamı içinde kazandığı çağrışımsal anlam etkileşimleriyle de ilgilenmelidir. Destanda yerleşik hayata ait ilk görünüşler Köroğlu'nun yavaş yavaş bir hak ve cesaret adamı oluşu bu anlamda başarılı bağdaşıklıklarla sağlanır. “Köroğlu'nun namı ziyade şöhret kazanmış. Hatta bir gün kendi namını anlamak için bir sürü görmüş ve yanına gidip: ‘Ben Köroğlu'yum, bana şurdan üç koyun ver’ demiş. Çobanda kuvvetli imiş, ‘Haydi şurdan defol. Köroğlu kendisi davar almaz’ diyerek bir dayak atmış. ‘Köroğlu eli boş olarak arkadaşlarının yanına gelmiş ve bir kişi yollamış: ‘Benden selam söyleyin, üç davar versin’. O adam gitmiş ve çobana Köroğlu'nun selamını söylemiş. Çobana o zaman: Hepsi Köroğlu'na feda olsun elinin beğendiğinden al demiş” (Boratav, 1931, s. 217). Çobanın özellikle kuvvetli sıfatının ifade edilmesi Köroğlu'nun gücü, kuvveti ve ününü pekiştirmesi ve bunun oluşturulmak istenen anlama katkısı başarı ile sağlanır. Kelimeler arası bölgesel, kökensel veya kültürel uyum ise bir başka dikkat alanıdır.

Destanda kahramanlar ekseriyet itibariyle kalkan, cıda, hançer, kılıç, topuz, gürz, ok kullanırlar. Bunu eski destanî devirlerin bir kalıntısı olarak görmek mümkündür; esasen sonraki devirlerde de göçebeler arasına ateşli silahın çok geç girdiğini nazarı itibara almak lazımdır (Boratav, 1931, s. 91). Köroğlu'nun tüfeği görmesi anlatının yerleşik hayatın şekillendirdiği bir metin olduğunu gösteren en önemli göstergelerden biri gibi görünmektedir.

4.5. Retorik ve İkna Stratejileri

Aristo'dan beri retorik, insanları ikna etmek için dilin ustaca kullanımı sanatı olarak tanımlanır. Başka tanımlara göre de retorik, “niyet”in iletileşmesini “kim,

kime neyi, hangi kanalla, hangi etkiyle söylüyor ve amacı ne?" gibi sorularla anlama sanatıdır (Berger, 2000, ss. 53-54). Van Dijk'in yönteminde mikro yapı analizinin önemli öğelerinden olan retorik, haberin inandırıcılığında "strateji" ile birlikte anahtar kavramdır.

Olaylar ve durumlar, dille örgütlenen ve dile maharetle hâkim olunmakla gerçekleşebilen bir söylemle stratejik bir sürece dönüşür. "Biz ve onlar" gibi bireysel ya da toplumsal kimlik oluşturma stratejileri, aslında bir "ötekilik" kavramının üzerine oturur. Sosyal kimlik oluşturma süreçlerinin ötekileştirici ortamları, toplumsal katmanlaşma ile oluşan sınıfsal hiyerarşi gerginliği veya ideolojik kutuplaşma gibi çatışmalı durumlarda toplumsal yapı ve toplumsal birey, başarılı söylemsel stratejilerle inşa edilir. Bu noktada dili en uygun biçimde kullanan araçlardan biri "medya organları" ise diğeri de edebi metinlerdir.

Destanda kültür hayatımızda henüz görülmeye başlayan, yeni yeni şekillenen sınıf farklılıkları düzleminde Köroğlu'nun şahsında bu anlamda bir sosyalleşme, bireyselleşme süreci de izlenebilmektedir. Nitekim Köroğlu aslında babasının gözlerine mil çekildiği için Köroğlu ismini almış görünse de asıl kimliğini Bolu Beyiyle başta olmak üzere yaptığı sosyal mücadelelerle kazanmaktadır.

Birey, sosyalleşme süreci içinde kimliğinin yanında olumlu ya da olumsuz bir kişilik kazanır. Kişilik (Kimlik), insanın içinde bulunduğu toplumla ya da çevreyle ilişkisinde kendine özgü geliştirdiği, tutarlı, sürekli davranış örüntüleridir. Dolayısıyla kimlik (kişilik): benlik, mizaç, toplumsal değerler, normlar ve kurumların etkisiyle şekillenir. Sonuçta da tüm bu evreleri aşan insan "birey" olur. Köroğlu, hak, adalet, düşküne yardım, fukarayı gözetme, zayıfın yanında olma gibi anlatı içinde en mühim toplumsal değerlerin bire bir taşıyıcısıdır.

Bireyin canlılık, benlik ve bilinç varlığı hallerinden sonra gelen, bireysellik aşamasında ulaşılan farklılıklar ile ilgili durumlara bağlı olarak ve gelişim kademesini de aşarak beliren, kendisine ve başkalarına ait statüleri, rolleri ve fiilleri kavrayarak bağımsızlığa ulaşma halidir. Kişilik, kişiyi yaratan dinamik merkezdir. Şahıs maddi yönleriyle, şahsiyet de manevi yönleriyle kültürü etkilerler. Her ikisi de birbirini tamamlayan, tamlanmış birimdir.

İnsan, toplumsal kimliğini oluştururken hem "bireysel özne" (kendi şahsiyetini oluşturmuş), hem de toplumsal özne (topluma uyum sağlamış şahsiyet) olmak zorundadır. Bireysel özne olabilmek için, önce toplumsal özneliğin gerçekleştirilmesi gerekir. Kimlik şekillenirken, kişinin içinde bulunduğu toplum (grup), kültür, rol ve statü gibi etkenler iç içedir ve bire bir etkilidir.

Destan metni içinde Köroğlu'nun hem bireysel kimliğinin oluşması hem de toplumsal kimliğinin oluşması süreçleri izlenebilmektedir.

C. Gustav Jung'a göre bireyselleşme, insanı özgün ve parçalanmaz bir birey haline getiren temel psikolojik sürecin adıdır (Sambur, 2005, s. 8). Bireyin kişiliğini bütün olarak gerçekleştirilmesi ancak bir süreç içerisinde olmaktadır.

Özgün ve olgun (ergin) bir birey ortaya koymak gibi bir amaca sahip olan bireyselleşme sürecini bencil bir kişi yaratan bir süreç olarak değerlendirmek yanlıştır. Bireyselleşme sürecinin temel amacı bireyi insanlık toplumunda aktif rol oynayacak hale getirmektir. Kişiliklerini olgunlaştıran bireyler insanlık toplumuna yapıcı katkılar da bulunma yeteneğine sahip olduklarından onu değişim süreci içerisinde gelişimini mümkün hale getirmektedirler.

İncelemeye esas aldığımız destanın Batı kollarında özellikle Köroğlu, Jung'un yukarıda verilen bireyselleşme sürecini geçirmektedir. İçinde buldukları zemin ve süreçte aktif rol oynamakta, toplumun bir üyesi ya da parçası olduğuna sürekli vurgu yapılmaktadır. Yanına aldığı Ayvaz ve etrafındakilerle olgun ve gerçek bireyler olmak için mücadele verirler. Sınavları geçerler, sıkıntılara katlanırlar, sonuçta hem kendi kişiliklerini ortaya koyarlar hem de diğer insanlara faydaları dokunur.

Jung'un bireyselleşme sürecinde ortaya koyduğu durumlardan biri, ilk dönem bazı Türk halk anlatılarındaki (masal) birey-toplum ilişkisi açısından pek benzerlik taşımaz. Ona göre, kişinin gerçek anlamda bireyselleşmesi için çocuktan itibaren kendisini sürekli olarak ebeveyninden, öğretmenden, gelenekten, kurumsal inançlardan ve diğer faktörlerden bağımsız kılmaya çalışmalıdır. Destanda Han Ayvaz'ın küçük yaşta Köroğlu tarafından kaçırılıp bireyselleşme, sosyalleşme sürecine katılması bu bakımdan oldukça düşündürücüdür. Aksi hâlde adaleti tesis etme işlevi ile anlatıda yer alan Köroğlu göstergesini bir kaçırma fiili ile nasıl bir araya getirebiliriz?

Destanda iki farklı toplumsal zümre ötekileştirilir: Bunlar, Bolu Beyi ile temsil edilen yüksek zümre 'Ben'in kendini içinde tanımladığı 'biz' ise Köroğlu ve etrafında yer alan halk tabakasıdır. Destanda Demircioğlu ve küçük yaşta Köroğlu tarafından kaçırılmış olan Han Ayvaz 'halk'ın temsilcisi olarak bu "biz" tanımının içindedir.

Destanın girişinde Köroğlu'nun babasının uğradığı zulüm karşısında Köroğlu'nun babası ile birlikte Çamlıbel'e yerleşip, dağlara dayanması ve Bolu Beyi'ne karşı günden güne güçlenip tavır alması ile başlayan ötekileştirme stratejileri işletilmeye devam edilir:

Bolu Beyi haksız yere babasının gözlerine mil çektirmiştir. Böylece metnin zımnı iletilisiyle Köroğlu ve zamanla beraberindekilerin bu olaya tepkisi haklılaştırılmış olacaktır.

Köroğlu ve beraberindekilerin şahsında 'hak ve adalet' gibi kavramların toplumsal düzlemde ibdasını gerçekleştirmiş olan destan; haksızlığa uğrayan

seyis ve oğlu Köroğlu ile halktan diğer insanları bir birine yoldaş etmiştir. Kaldı ki destanın örtük iletisine göre yerleşik hayatın önemli zorunluluklarından biri olan sınıfsal uyumun tesisi, bu iki gücün kaynaşabilmesindedir. Nitekim destanda gücü ile tavsif edilen Demircioğlu'nun kendini dönemin gücü elinde bulunduran, erk ve otorite sahibi Bolu Beyi'ne değil, Köroğlu'na yakın hissetmesi, toplumsal düzenin geleceğine dair bir temenni olarak yeni düzen ve ihtiyaçlara göre yapılanmanın kültürel adesesini verir.

Kültürel bellek yerleşik hayatın getirdiği sınıf farklılıkları ve bunun hazırladığı çatışmaların ilk tezahürlerine olumsuz bakışına en büyük karşılık olarak mertlik, hak ve adalet yolunda mücadele edecek çoğunluğa yani halka ait bir kimliği çizmek olacaktır.

Destanın ana fikrini oluşturan Köroğlu'nu şekillendiren başlangıç sebebi olan 'Bolu Bey'i aracılığı ile atın sebep olduğu haksızlığa uğrama', destan metninin içinden çekilip alındığında geriye pek bir şey kalmamaktadır. Edebi metinler, medya metinleri kadar sert ve değişken olmadıkları için toplumu değiştirmek ve dönüştürmek iddiaları da onlar kadar güçlü değildir. Ancak bir edebi metin de tıpkı hâkim sosyo-politik yapılara uygun olarak geliştirdikleri "moda" "demode" göstergelerle sürekli toplumu biçimlendiren medya metinleri gibi (Shoemaker ve Reese, 2002, s. 127) birtakım kimlikleri, söylem yoluyla onaylarken bazılarını da ötekileştirir.

Destanda "öteki" kalıbı içinde yer alan şahıs kadrosunun oldukça dar ve derinliksiz bir kişileştirme ile ancak halk hafızasının onlara çizdiği sosyal tanım içinde yer almaları da başka bir olumsuzlama stratejisi olarak anlamlıdır.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemine göre bir haber metninde retorik; alıntılar, fotoğraflar, grafikler, sayısal veriler gibi bir ikna süreci olarak kullanılır (Ertan Keskin, 2004, ss. 392-393). "Strateji" ise, örtük yapıdaki niyetleri gerçekleştirmek için bilinçli ya da bilinçsiz olarak uygulanan süreçleri ifade eder. Van Dijk, üç önemli ikna stratejisi olduğunu söyler:

4.6. Olayın Açıkça Tanımlanması

Rakamların ve istatistiklerin oluşturulmak istenen etkiye hizmet edecek şekilde kullanımı, kanıt kullanma, zamana ve mekâna ait bilginin kullanımı, açıkça tanımlamada inandırıcılık sağlamaya hizmet eder. Mekânın vurgulanması da olayın aktörlerinin kimliğinin inşa edilmesi bakımından önemlidir. Sosyal hayat alanındaki insanlar arası ilişkiler, coğrafi çevre üstünde cereyan ettiğine göre, bu çevre sosyal hayat alanına bir zemin hazırlamaktadır.

Destanlarımızda da mekânın ya da coğrafi çevrenin kahramanların eylemlerinde ve kişiliklerinin şekillenmesinde etkisi büyüktür. Özellikle Batı kollarında Köroğlu'nun alp tipinden, epik bir karakterden ziyade sosyal bir tip olarak şekillenmesinde de yerleşik hayata dair olguların etkin olduğunu söyleyebiliriz.

Köroğlu, anlatı içinde hak ve adalet kavramlarının tesisi uğrunda mücadele verirken aynı zamanda ilk kültürel anlatılarımız içinde göremediğimiz ilk kez Köroğlu'nun Batı kollarında karşılaştığımız sosyal bir tip olarak bir sosyal sınıf çatışmasının da içindedir. O, Bolu Beyi ile temsil edilen aristokrat, yüksek sınıfla girdiği çatışmada halkı temsil etmektedir.

İlk dönem destanlarımızda hatta masallardaki tipler, kötülüklerle ya da kötü insanlarla mücadele ederken genellikle tek başınadırlar ama bu durum kendilerinin tercih ettiği bir durum değildir. Mitik dönem metinlerinde ideal, model tipler yer aldığı için onlar yetkinlik mücadelelerinde tek başınadırlar. Ancak Köroğlu anlatısında Köroğlu'nun yalnız olmadığını görüyoruz. Çünkü makalemizde öne sürdüğümüz gibi Köroğlu, diğer anlatılarımıza göre anlatı içinde daha sosyal bir zeminde yaşamaktadır. Bir anlamda yeni sosyal zemine göre şekillenen Köroğlu şahsında bir bireyselleşme macerası nakledilmektedir. Bu da makalede öne sürdüğümüz tezimizi destekleyen en önemli göstergelerin başında gelmektedir. Doğu toplumlarında ferdin bireyselleşmesi toplum tarafından şekillendirilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2002, s. 363).

Jung'a göre mitler ve masallar, insan doğasının en temel açıklanış biçimleridir. Bunu da arketip (ilk örnek, önceden var olan kavrayış biçimleriyle) kavramıyla açıklar (Fordham, 2004, ss. 82-84). Günümüz insanı da tıpkı ataları gibi kendini gerçekleştirmeye çalışmakta ve onlardan aldığı genetik kodlarla yaşamını şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu arketipler kolektif bilinçaltının ürünüdürler ve günümüz insanında da arketipler var olmaya devam etmektedir. Anne, yaşlı bilge adam, anima ve animus, persona ve gölge başlıca arketiplerdir. Jung'a göre insan bilinçdışının iki yüzü vardır. Bunlardan biri toplumun beklentilerine uygun düşen rolleri yerine getirdiğimiz 'Persona', (Köroğlu anlatı içinde yeni şartların oluşturduğu beklentilere cevap vermektedir.) diğeri de tam tersi olan ve insanın karanlık yüzünü temsil eden 'Gölge'dir. İnsanlar persona sayesinde gerçek kimliklerini (gölge) saklar, aşağılık yönleriyle karşılaşmaktan kurtulurlar. İnsan, sağlıklı bireyselleşebilmek için 'Gölge'siyle karşılaşmalı ve yüzleşmelidir. Gölgenin kolektif yönü masal ve mitlerde şeytan, cadı, hortlak ve benzeri figürlerle dile getirilir (Fordham, 1952, ss. 63-66). Destan sosyal ve nispeten ideolojik bir çehreye sahip olduğu için psikanalitik kuramın yukarıda belirtilen kabulleri çerçevesinde Köroğlu şahsında sosyal birey olmanın ilk işaretleri görülmektedir. Köroğlu babasına yapılan davranışın hesabını sormanın yanında vuku bulan diğer haksızlıkların da karşısında durmakta, düşkünlere yardım etmek suretiyle faydalı işler yapmaktadır. Adler'e göre insan kendine ve topluma faydalı işler yaparak bireyselleşebilir ve o oranda toplumsallaşabilir. Bu konuyu daha çok yaşamın anlam ve amacı olarak değerlendirir (Adler, 2002, s. 8). Her insan özellikle kendisini bekleyen üç temel ödevin üstesinden gelmek durumundadır. Söz konusu ödevler onun için gerçeği ve bireyselliğini ifade eder. Üç temel ödevden birisi, bizim başka yerde değil de dünya denilen bu

gezegenin kabuğunda yaşamamızdan kaynaklanır. Bizler bu yerin bize buyur ettiği sınırlamalar ve imkânlar çerçevesinde kendimizi geliştirmek zorundayız. Ayrıca, yeryüzündeki bireysel yaşantımızı sürdürmek ve insanlığın yarımını güvence altına alabilmek için kendimizi bedensel ve ruhsal açıdan geliştirmemiz gerekir.

Jung'a (2003b, s. 196) göre, bireyselleşme süreci insani bir toplumda insan olarak nasıl yaşayabileceğimizi bize öğretir, bizi olgunlaştırır ve özgünleştirir. Başka bir ifadeyle bireyselleşme süreci sosyal bir ortamda bireyselliğin gerçekleşmesidir. Destanda Köroğlu'nun anlatı sonuna dek kişilik gelişimini tamamladığı ve bireysel sosyal bir özne olarak kendi özelliklerinin farkına vardığı görülmektedir. Anlatının sonunda kültürel hafızanın onu kırklara karıştırması, ölümsüzlüğe taşınması bu düşüncenin teminatı gibidir. Köroğlu, kendini ispat eder, kimliğini ortaya koyar. Bunu yaparken de kültürünü, inançlarını ve değerlerini göz ardı etmez. Kimliğini bu manevi değerlerle şekillendirir. Bu açıdan da toplumla olan bağları anlatı sonuna dek kuvvetlidir. Köroğlu ilk dönem edebi metinlerimizde görülen ilk toplumsal öznelere biridir. "Toplumsal Özne" olmada toplumun ve sosyal grupların etkisi kültür, davranışlar, inanışlar ve değer hükümleri ile birlikte belirlenen âdetler örfler ve normlar, müesseseler muhtevası olarak sözü edilebilir. Toplum hayatı, kültür muhtevası ve gruplaşmaların yardımıyla fertlerin birbirlerinden fazla ayrı yollar takip etmelerini engellemektedir. Birtakım kültür normları fertleri bir arada tutabilmekte ve düşünce ve davranışlarını etkileyerek onlara baskı yapmakta, kendilerini onlara zorla kabul ettirebilmektedir. "Sosyal Grup ve Kültür" üçlü değişkenin karşılıklı etkisi birçok sonuçlarıyla ilkin şahıs üzerinde kendini hissettirmektedir. Her fert davranışının geniş kısmıyla sosyal gruba katılır. Sosyal hayat, insani hayat için zorunludur (Nirun, 1991, ss. 54-55).

İlk dönem metinlerimizden biri olduğu için destanda mekân modern anlatı metinlerindeki gibi değildir. Sözlü geleneğe ait metinlerde zaman, mekân, tasvir gibi yapılar fazla yer verilmez. Çünkü tamamen kültürel aksesuarlardan oluşan tezli metinlerdir. Bu tür metinlerde adı geçen yapılar sadece hissettirilir. Köroğlu destanında Köroğlu'nu tanımlayan mekân (çevre) Çamlıbel, Bolu Beyi'ni tanımlayan çevre ise Beyin sarayıdır. Çamlıbel, destanda Köroğlu ve babasının gelip yerleştikleri, atın yetiştirildiği ve destanın merkezinde yer alan mücadelenin başlatıldığı yerdir. Çamlıbel'e eşlik eden en mühim arka fon dağlardır. Dağlar, birçok edebî anlatıda dayanılan, güç alınan mekânlar olup önemli işlevlere sahiptir. Bolu ve saray gibi mekânlar otoritenin, aristokrat olgunun tanımlayıcı mekânlarıdır. Köroğlu'nun, olay örgüsü içinde hareketleri doğrultusunda İstanbul, Tokat, Erzurum... gibi Anadolu'ya ait mekân adları da yer almaktadır. Anadolu'ya ait gerçek mekânlarının kullanılması olayın aktörlerinin gerçekliğini ve kimliğini inşa etmeye yönelik bir görev yapar. 'Ayvaz Üsküdarlıdır', (Boratav, 1931, s. 31) örneği, vakanın haritada karşılığı

bulunan mekânlara oturtulması ve bir inandırıcılık stratejisi olarak yorumlanabilir.

Medya metinlerinde ‘tanımlama’ da olumsuzlananın aleyhine (veya tam tersine) işleyen bir strateji olabilir. Destanda, ‘Demircioğlu’, ‘Zincir-Kıran’, ‘Köroğlu’nun Delileri’ gibi tanımlamalar bir olumlamayı içermektedir. Nitekim Deli sıfatı bir Oğuz ananesidir. Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla kullanılmaktadır. İmtihan motifi altında değerlendirebileceğimiz, Köroğlu’nun yetkinlik sürecinde kendisine model oluşturan örnek olaylar köpekten ders alma, güvercinin davranışlarından öğrenme, şeklindeki inandırma stratejileri destan metninde yer almaktadır.

Keza olaya dair arka plan bilgisi verilmesi de olumsuzlananların haksızlığına dair bir kanaat oluşturma çabası olarak değerlendirilirken; karşıt argümanlar için arka plan bilgisi verilmemesi onu gerekçesizleştirme niyeti taşır.

4.7. Metin İçi Olaylarda Güçlü Sebep-Sonuç İlgileri Kurma

Anlatının güçlü bir şekilde yapılandırılması ve örnek olayların başarıyla kullanılması, argümanı kuvvetlendirmek veya daha anlaşılır kılmak için kullanılan bir stratejidir. “Paralel yapılar stratejisi” ise medya metinlerinde bir olguyu haklılığının herkesçe kabul edildiği başka olgularla ilişkilendirilmek şeklinde gerçekleşir. Anlatının girişinde Beyin istediği at getirilir ve bey sadece beğenmediği için seyisin gözlerine mil çektirir ve kör seyisi aldığı atın üstüne bindirip yollar. “Hakkın inayetiyle at onu doğru memleketine götürür.”(Boratav, 1931) ifadeleri ile bir haklılaştırmaya gidilir. Benzetme veya mecaz ilgileri ile bir duyguyu, çağrışımı veya soyut bir olguyu açıklamaya çalışırken bu şekilde bilinen görüntü ve nesnelerin dolayımından da yararlanılabilir. Örnekteki metaforlar; aynı zamanda parçanın bütünü, bütünün parçayı temsil etmesi şeklindeki mitonomilerdir.

Duygusal anlarda anlatımı yavaşlatarak okuru odaklama; savaş sahnelerinde hızlı, akıcı ve dinamik bir akışla güç, kuvvet ve şiddete vurgu yapma örneklerinde olduğu gibi metnin anlatı ritminin hızı da örtük bir ikna stratejisi olabilir.

Ele aldığımız bir destan metni olduğu ve sözlü geleneğe ait bir metin olduğu için anlatının ritmi daha çok icra esnasında söz konusu olabilmekte ve anlatıcının tasarrufunda gelişmektedir. Metinde yer alan koçaklamalar ve merdane söyleyişlerdeki dinamik akış metnin anlatı ritmini belirleyebilecek güçtedir.

4.8. Metnin Duygusal Bir Biçimde İfade Edilmesi

Bu noktada olayların epik, lirik veya santimental duygularla ifade edilmesinde etkili ve çarpıcı bir söyleyiş amaçlanır. Köroğlu Destanı’nda Anadolu rivayetlerinde aşk temine ve başka sevgi unsurlarına tesadüf edilmektedir.

Anadolu rivayetlerinde bilhassa Maraş rivayetinde, oğul sevgisi, arkadaş sevgisi çok kuvvetli parçalarla ifade olunmuştur. Memleket sevgisi hepsinin fevkindedir. Bu his her rivayette görülmektedir (Boratav, 1931, ss.103-104).

Medyada 'biz', 'hepimiz' gibi yapılar bir yığın mantığı ile kitleleri etkilemek için kullanılırken; incelenen destan metninde halk birlik ve bütünlük halindedir. Kelimenin anlam yükü de kendi başına bu anlama dikkatleri çeker. Haksızlıklar karşısında, fukaraya ve düşkünlere yardım konusunda topyekûnluk duygusu yaratılmaya çalışılmıştır. İnsanlar veya olguların sembollerle ifade edilmesi hem sözlü kültürün bir gereği hem de kültürle, dinleyiciyle duygusal paydaşlık kurulmasını sağlamaktadır. Destan sosyal içerikli olsa da epik anlatım tutumları da söz konusudur. Kitleleri sembol değerlerle ifade etmek edebi eserlerin sıkça başvurduğu bir strateji olarak öne çıkar. İroni de edebi dilde tıpkı medya metinlerinde olduğu gibi bir neşe oluşturma veya bir olumsuzlama ve değersizleştirme yolu olarak kullanılır. Bazen de acı bir ironi ile yaşamın trajik tezadına dikkat çekilebilir: Destanın Elaziz rivayetinde Köroğlu, arkasını duvara verip kendisini köpeğe karşı müdafaa eden bir köpekten mertlik dersi alır: "Ben bir köpek kadar olamayacak mıyım! Arkamı dağlara verir, Bolu Beyi'ne karşı koyarım" der (Boratav, 1931, ss. 41-42).

Özel isimlerin ve unvanların kullanımında saygın ifadelerin seçilmesi de Bolu Beyi veya Han Ayvaz, İstanbul Paşası, Kara Vezir... Örneklerinde olduğu gibi olumlanan özneyi yüceltme stratejisi olarak işe yarar.

Epik tutumun bir başka yöntemi aralarında ses uyumu olan kelime ve ifadelerle müzikal bir etki yaratılmaya çalışılmasıdır. Koçaklamalar aracılığı ile anlatı boyunca yer alan Köroğlu'nun bazı söyleyişleri ve söyleyiş edası sloganik değerdeki yapılardır. "Benden selam olsun Bolu Beyine/Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır...Delik demir çıktı mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır..."(Boratav, 1931, s. 61) gibi Maraş ve Elazığ rivayetlerinde yer alan, Köroğlu'nun sonu ile de ilgili olan ifadeler, akılda kalıcılıkları itibariyle sloganik bir değer de taşırlar.

Sonuç

Destan gibi kurgusal edebi bir metne 'Eleştirel Söylem Çözümlemesi' yöntemi uygulanmış ve elde edilen bulgular, bu yöntem dâhilinde yorumlandığında anlatı söyleminin yapısı açısından şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Dile ait kodlarla mitik gerçekliği olan anlatı, sözlü gelenekte taşındığı yerleşik coğrafyada yeniden şekillenmiştir.

Bu kodlama sürecinde yerleşik hayatın bir getirisi olan sosyal sınıf farklılığı yine onunla ilgili olan toprağın işlenmesi ile insanlığın gündemine giren "sosyal hak ve adalet" kavramları ile birlikte dikkate alınmış, bu iki kavramla birlikte atlı-bozkır kültürünü temsil eden "at" figürü öne çıkarılırken, Köroğlu'nun diğer

mücadeleleri, Döne ile ilgili bölümler görmezden gelinmiş ve metinde dikkatler belli bir yöne doğru yönlendirilmiştir.

Her anlatı teşekkül ettiği toplumun özelliklerini yansıtır. İlk dönem halk anlatılarında farklı işlev ve nitelikleriyle kullanılan dil, sembollere dayalı dildir. Efsaneler, masallar, halk hikâyeleri ve destanlar sembolik dil örneklerinin en yoğun şekilde işlendiği türlerdir.

Metinde anlatıcıların olaylara bakış açılarını yani ideolojilerini yansıtan yapılar, “biz” ve “onlar” karşıtlığı ve taraf grupları stratejileri ile oluşturulmuştur. Köroğlu ve Bolu Beyi’nin davranış dizgesine yerleştirilen bakış açıları, destanın sosyal ve ideolojik üst yapısını belirginleştirmektedir. Dilin destan dönemindeki işlevinin ve bu alanda yapacaklarının farkında olan ortak hafıza, destanda tasarlanmış kişilerin tavrını özelde sosyal tipler merkezinde “büyük mücadele/aksiyon psikolojisi” bağlamında işlemiş ve başkahraman Köroğlu ile aktif olumlu bir portre çizmiştir. Bu amaçla söylemsel stratejileri de başarı ile kullanmıştır. Metnin sosyal ve ideolojik söyleminin sorgulandığı bu makalede, destanın çözümlenen kısmındaki söylem, dilbilgisi özelliklerinden hareketle olaylara, durumlara veya kişilere ilişkin tutumlarda ideolojik bir arka planın yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum –iletişime ait özellikleri gereği- bilgisel metin türlerinde bir olumsuzluğa yol açarken, edebi anlatıların itibarî dünyası için kabul edilemez bir nitelik değildir. Kolektif bellek tarafından üretilen söylemde, belli bir bilgi ya da inanca sahip olduğu varsayılan bir kültürel kitlenin varlığı destanın oluşum sürecinde hesap edilmiş ve bu algı esere yansımıştır.

Doğu ve Batı varyantları itibarıyla çok sayıda kolu olan ve bütün Türk coğrafyasında anlatılan Köroğlu Destanı’nın, incelediğimiz Batı kollarından hareketle daha açık bir ifade ile şunları söyleyebiliriz. Destan Anadolu coğrafyasına taşınıldıktan sonra yerleşik hayatın tezahürleriyle epik bir metin olmaktan ziyade daha çok sosyal içerikli bir metne dönüşmüş görünmektedir.

Türk kültür hayatında yerleşik hayata, toprağa bağlı olarak gelişen sınıfsal ayırım ilk kez bu metinde hikâyeye etme düzeyinde görülebilmektedir. Köroğlu ve yanındakilerin şahsında “halk” kavramı, Bolu Beyi ve yanındakilerin şahsında da aristokrat sınıf izlenebilmektedir. Köroğlu Destanı bu yapısı ile diğer epopelerimizden oldukça farklıdır. Buna bağlı olarak destandaki diğer bir sosyal söylem ise “hak ve adalet” kavramlarıdır.

Destanda Köroğlu şahsında kahraman tipi ve at diğer epik karakterli ve daha çok Orta Asya’da oluşup, şekillenen, yaşayan destanlarımızdan farklıdır. Köroğlu’nun destan içindeki varlık alanını kahramanlık olgusundan öte sosyal zemin, şartlar ve ihtiyaçlar belirlemektedir. Destanda at, diğer destanlarımızdaki at gibi üstün özelliklere sahip olmak ve sahibinin en büyük yardımcısı olmanın yanında, destan içinde Bolu Beyinin gazabına, seyisin mağduriyetine ve

buradan hareketle adaletin temininde ve hasetten atlı-bozkır kültürünün yeni şekillenen yerleşik hayatın olumsuzlukları karşısında varlık sergilemesinin en mühim göstergesi olarak önemli bir rol oynamakta, destanın sonunda da ölümsüzleştirilmektedir.

Diğer destanlarımızda yer alan ve yer yer Köroğlu'nun önüne geçen "at" Köroğlu Destanı'na taşınmış bir gösterge gibidir. Atlı-bozkır kültürün yerleşik hayat, karşılaşılan yeni kültürler karşısında bir bilgi, kültür göstergesi gibi durmaktadır. Nitekim destanda vakayı başlatan, geliştiren ve hatta bitiren ana sebep konumundadır. Destanda gözlerine mil çekilerek zulme uğrayan, mağdur olan Köroğlu'nun babası Ürüşan Bey olmasına rağmen destanın sonunda halk hafızası ölümsüzlük suyunu Köroğlu'na ve atına içirmekte, onları kırklara karıştırmaktadır.

Kanaatimizce Türk dünyasında Köroğlu Destanı'nın varyant çoğunluğu da bunu neyi göstermektedir. Böyle olunca, aslında destanın merkezinde yer alan "Köroğlu" ve "at" temelde "sembolik" anlamlar ifade etmekte; esasen, sembolün önemli bir karakteristiği de, "irrasyonel" ve "esrarengiz" görünmesinde toplandığından, aslında reel olan Köroğlu ve atın ölümsüz kılınmak sureti ile sembolik bir anlam kazanması hadisesini kavramak kolaylaşmakta, "sihrî", "mistik" ve "imajinatif" eğilimleri birleştirmek suretiyle örtülü anlamın tezahür ettiği Köroğlu ile sınıfsal çatışmanın basit bir olay çizgisi üzerinde adalet ve hak kavramları ve at ile atlı-bozkır kültür güven altına alınmakta, buna göre, strüktürel bakımdan her iki kavram "kendilerinde kutsal ve esrarengiz gücün tezahür ettiği sembolik olgular"dan ibaret olmakta; öte yandan, bir yönüyle "cezbedici" (fascinant) ve bir başka yönüyle de ölümsüz olmaktadır. Sosyo-kültürel değişmeler ve özellikle de toplumun sosyal psikolojik yaşamındaki dalgalanmalar öteki etkenlerle birleşerek destanın merkezindeki basit örüntülerle görünen olayda anlam bakımından derinlik uyandırmaktadır.

Destanda Köroğlu şahsında edebiyatımızda epik tipten sonra sosyal tipin yapılanmaya başladığı, yine Köroğlu şahsında anlatı boyunca bireyselleşme, sosyalleşme ve özellikle toplumsal özne oluş süreçleri izlenebilmektedir.

Türk dünyasındaki Köroğlu Türklerin gerek ferdi ve gerekse toplumsal hayatlarıyla hem yapısal ve hem de fonksiyonel bir biçimde bütünleşmiş, bir güven ve ümit kaynağı olmuş; yerleşik hayata geçişle birlikte sınıfsal ayrımların da ilk dönem anlatılarımızda ilk kez görüldüğü bu metinde, hak ve adalet kavramları bu yolla kalıplaştırılarak teminat altına alınmış, bu anlamdaki beklentiye ve huzura dönüştürme imkânı elde edilmiştir.

Kaynakça

- Ago, A. (1998). Makedonya Cumhuriyetinde Yaşayan Türk Halk Edebiyatında Köroğlu Masalı. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar arası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu.
- Akca, E. B. (2009). *İdeoloji-dil-söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası, Medyada Gerçekliğin İnşası/Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış*. (İ. Parlak, Ed.), Konya: Çizgi Kitabevi, ss. 77-106.
- Akdağ, M. (1963). *Celâli İsyânları, 1550-1603*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Berger, A. A. (2000). *Media and Communication Research Methods*. London: Sage
- Beyaz, H. (1986). *Köroğlu Antep Rivayeti*. İstanbul: Karacan Yay.
- Beyatlı, Y. K. (1971). *Edebiyata Dair*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yay.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2000). Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Toplum Ruhbilim Bağlamında Bir Metin İncelemesi: İnci Aral'ın Gölgede Kırk Derece Adlı Öyküsü. *Pamukkale Üniversitesi, I. Dil, Yazın ve Değişim Sempozyumu Bildirileri*, ss.176-189.
- Boratav, P. N. (1931). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yay.
- Çetin, İ. (1998). Köroğlu Hikâyelerinde Âşık Tipi ve Fonksiyonları. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 353-360.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (1992). *The Relationships Between Oral Forms of Folklore and Mediated Performances in the Cult of Çakıcı Mehmet Efe*. Indiana University.
- Collingwood, R. G. (1990). *Tarih Tasarımı* (Kurtuluş Dinçer, Çev.). İstanbul: Ara Yay.
- Çiğdem, A. (2001). *Taşra epiği: "Türk" İdeolojileri ve İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yay.
- Dursun, Ç. (Der.), (2005). *Haber-hakikat ve İktidar İlişkisi*, Ankara: Elips Yayınları.
- Degh L. (2003) Halk Anlatısı, *Halkbiliminde Kurallar ve Yaklaşımlar* (Z. Karagülle, Çev.), G. Ögüt Eker vd. (Haz.). Ankara: Milli Folklor Yay., 97-127.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ertan Keskin, Z. (2004). Türkiye'de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi. *Haber-Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Ankara: Elips Yayınları.
- Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fordham, F. (2004). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları* (A. Yalçiner, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge

- Gee, J. P. (2008). *Soscail Linguistic and Literacies: Ideology in Discourse*. London: Routledge.
- Hacı Ali Özturan. (2009). Maraş Ağzı Köroğlu. Ukde Kit. Yay: Kahramanmaraş.
- Hobsbawm, E. (1990). *Haydutlar* (F. Taşkent,Çev.). İstanbul: Logos Yayıncılık.
- Horkheimer, M. And Adorno, T. W. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İnal, A. (1996). *Haber Okumak*. İstanbul: Temuçin Yay.
- Jung, C. G. (2003). *Dört Arketip* (Z. Aksu Yılmaz,Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaftancıoğlu, Ü. (1979). *Köroğlu Kol Destanları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). *Yeni İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi
- Kaplan, M. (1985). *Türk Edebiyatında Tipler 4: Köroğlu*. Hareket, 4 Haziran 1979, 29-34, / Tip Tahlilleri İstanbul:101-111
- Kaplan, M., Akalın, M., Bali, M. ve Anlatan, B. M. (1973). *Köroğlu Destanı*. Ankara: Yayınevi.
- Kaplan, M. (2004). Dede Korkut Kitabında Hayvanlar. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 51.
- Koçak, S. (1992). *Köroğlu'nun Erzincan Varyantı*. Erciyes 19 (227) ,28-30
- Köprülü, M. F. (1986).*Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul, Ötüken Yay.
- Nirun N. (1991). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2000). Folklorlarda Yeni Yöntemler ve Köroğlu. *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 43-50 .
- Oğuz, M. Ö. (2000). *Destandan Hikâyeye Bozkır Medeniyetinden Yerleşik Medeniyete Geçiş Açısından Manas*. Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları, Ankara: Akçağ Yayınları, 51-59.
- Özkan, İsa, (1997). Köroğlu Destanında Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili. *Türk Dili Dergisi*, 549,223-233.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (D.Bayrak, H.B.Arslan, ve Z. Akyüz, Çev). Ankara: Siyasal Kitabevi (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- Recepöğlu, A. S. (1998). Makedonya'da Derlenmiş Köroğlu Masalında Yer Adları ve Kişiler. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu.
- Shoemaker, P. ve Reese, S. D. (2002). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi *Medya Kültür Siyaset*. S.İrvan (Der.), Ankara: Alp Yayınları, 261-280.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1999).*Erzurum Masalları*. Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- Simpson, P. (1993). *Language, Ideologyand Point of View*. London: Routledge.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Tehmasıb, M.H. (1975). *Köroğlu*. Bakı: Gençlik Yay.
- Türkmen, F. (1983). *Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri*. Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara, 83-90.
- Uzun, L. (2003). Orhon Yazıtları'nın Söylemsel Özelliklerine İlişkin Birkaç Gözlem *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu: Mustafa Canpolat Armağanı*. Ankara.
- Ülkü, G. (2004). Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi.
- Van D.,Teun, A. (1985). *News Analysis: Case Studies of International and National News in Thepres*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication
- Van D.,Teun, A. (1988). Semantics of a Press Panic: The Tamil Invasion. *European Journal of Communication*, 3: 167-187.
- Van D.,Teun, A. (2003). Söylem ve İdeoloji. Çokalanlı Bir Yaklaşım, (B. Çoban, ve Z. Özarslan, Eds.), *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınları. (N. Ateş,Çev.). 13-112.
- Van D. and Teun, A. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave: Macmillan.
- Yemenici, A. (1995). Labov'un Anlatı Çözümleme Yöntemi ve Bir Uygulama *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi
- Yakıcı, Ali, (2007). *Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Aşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri*. Milli Folklor, Yıl 19, S. 76, Ankara, 113-123.
- Yıldırım, D. (1983). *Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri*. Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara, 103-114.